

جایگاه قطب عربی غرب آسیا در سیاست خارجی دولت نارندرا مودی

میترا راه‌نجات^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۹

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۳/۰۴

چکیده

تحولات غرب آسیا از ۲۰۱۰ به بعد، هند را با معضلات جدی در فرمول‌بندی سیاست خارجی‌اش در این منطقه برحسب انتخاب‌های استراتژیک منسجم از طریق پلکان پیچیده رقابت‌های قدرت‌های منطقه‌ای و برگشت مداخله‌جویانه قدرت‌های بزرگ و سایه‌افکنی بر بازی قدرت در منطقه مواجه ساخت. در طول ۹ سال گذشته، شاهد تحرک سیاست خارجی هند در قبال غرب آسیا هستیم. لذا این پرسش مطرح می‌شود که قطب عربی غرب آسیا از چه جایگاهی در سیاست خارجی دولت نارندرا مودی در سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳ برخوردار است؟ سیاست خارجی هند بر مبنای دو برنامه دیپلماتیک- استراتژیک حول منطبق منفعت اقتصادی دوسویه با قطب عربی غرب آسیا شکل گرفته است که هدف غایی آن ایجاد ثبات در کل منطقه غرب آسیا است. این پژوهش کاربردی با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی تلاش می‌کند این مهم را به تفصیل نشان دهد که اشتراکات استراتژیک هند با قطب عربی از یک سو و با رژیم صهیونیستی از سوی دیگر در مخرج مشترک پیوند با امریکا و اتحادیه اروپا در محیط کاملاً سازگار با روند جهانی شدن اقتصاد، تهدیدی قابل تأمل برای چین به‌عنوان رقیب هند و ایران به‌عنوان ضلع دیگر قدرت در غرب آسیا است.

واژگان کلیدی: سیاست خارجی هند، نارندرا مودی، غرب آسیا، امارات، عربستان، قطر.

۱. مقدمه

غرب آسیا بخشی از همسایگی گسترده هند است. «جواهر لعل نهرو»^۱ در سال ۱۹۵۸م. اذعان کرد:

«من در مورد پیوندهای نزدیک خود با دریا و اینکه دریا چگونه ما را به هم نزدیک کرده، فکر می‌کنم. از قدیم، مردم هند ارتباطات بسیار صمیمی با دریا داشته‌اند... ما نمی‌توانیم در این زمینه ضعیف باشیم. تاریخ نشان داده است هر قدرتی که اقیانوس هند را کنترل می‌کند، نخست این‌که تجارت دریایی هند را تحت‌الشعاع خود قرار داده، و دوم، استقلال هند را به خود اختصاص داده است» (<https://www.orfonline.org>).

تا سال ۱۹۵۷م. در امارات، بحرین، کویت، عمان و قطر، روپیه هند به‌عنوان ارز رایج استفاده می‌شد، و تا سال ۱۹۵۸م. که سواحل مکران پاکستان در اختیار عمان بود، هند با یک کشور عربی مرز زمینی مستقیم داشت.

با قدرت گرفتن نارندرا مودی از حزب بهاراتیا جاناتا در سال ۲۰۱۴م. که همزمان با تحولات متعدد در منطقه غرب آسیا بود، این مسئله نزد نخبگان سیاسی هند مطرح شد که برخلاف سیاست نگاه به شرق، که دیرزمانی از آن می‌گذشت، فقدان یک چشم‌انداز جامع و قانع‌کننده در قبال غرب وجود دارد. در غرب آسیا سه ضلع مهم قابل شناسایی است:

(۱) ج.ا.ایران،

(۲) رژیم صهیونیستی،

(۳) کشورهای عربی خلیج فارس.

از آنجایی که امکان مطالعه هر سه ضلع در این مقاله وجود ندارد، نگارنده مقاله تمرکز خود را بر روی قطب عربی غرب آسیا قرار داده است و در این قطب نیز سه کشور امارات، عربستان و قطر مورد مطالعه قرار می‌گیرند. سؤال اصلی مقاله به این قرار است که:

در سال‌های ۲۰۱۴م. تا ۲۰۲۳م. قطب عربی غرب آسیا از چه جایگاهی در سیاست خارجی هند برخوردار بوده است؟

۲. مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

۲-۱. پیشینه‌شناسی تحقیق

با وجود اهمیت روابط در حال توسعه کشور هند با قطب عربی منطقه غرب آسیا در دهه اخیر، مقاله یا کتابی که به‌طور اخص متمرکز بر درک این مسئله باشد در جستجوی گسترده منابع مختلف در پایگاه‌های داده یافت نشد.

برخی پژوهش‌های نزدیک به موضوع این مقاله به شرح زیر هستند:

تقی‌زاده انصاری مقاله‌ای با عنوان «تحول سیاست خاورمیانه‌ای هند در پرتو استراتژی نگاه به غرب» (۱۳۹۶) در «فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام» منتشر کرده است. وی هدف این پژوهش را تبیین عوامل شکل‌دهنده به سیاست نگاه به غرب و بازبینی سیاست خاورمیانه‌ای هند بیان می‌کند.

معتضدراذ مقاله‌ای تحت عنوان «تحولات قدرت جهانی، هند و رویکرد آن به غرب آسیا» (۱۳۹۸) در «فصلنامه پژوهش‌های بین‌الملل» منتشر کرده است. نگارنده به‌دنبال تبیین رابطه هند با غرب آسیا با تأکید بر ج.ا.ایران بر اساس نظریه نئورئالیسم^۱ است.

بدری‌منش در مقاله‌ای تحت عنوان «نقش روابط متقابل عربستان و هند در تقویت مؤلفه‌های قدرت دو کشور» (۱۳۹۸) که در «فصلنامه مطالعات علوم انسانی» منتشر شد، هدف نوشتارش را تحلیل کنش مسئولان دو کشور در قالب بررسی ساختار داخلی و منطقه‌ای برای تقویت روابط متقابل بیان می‌کند.

اخباری و بیگلری در مقاله‌ای مشترک تحت عنوان «ملاحظات راهبردی انتقال انرژی به هند» (۱۳۸۸) که در مجله «مطالعات دفاعی استراتژیک» منتشر شده است، تنها به بررسی ملاحظات راهبردی اقتصاد انتقال انرژی^۲ به هند می‌پردازند.

1. New Realism
2. Energy transfer

۲-۲. مبانی نظری: الگویی برای فهم سیاست خارجی هند

با نگاهی تاریخی به کشور هند می‌توان اذعان داشت که نگاه ثابت و یکسانی به سیاست خارجی وجود ندارد و تحت تأثیر شرایط بین‌المللی و تحولات داخلی، این نگاه تغییر می‌کند. فهم سیاست خارجی هند در گرو درک سه موضوع است:

(۱) نخست؛ رویکرد نخبگان هند به سیاست خارجی در قالب تفکر استراتژیک و

دوره‌های سیاست خارجی،

(۲) دوم. برداشت از منافع ملی،

(۳) سوم. درک ساختار نظام بین‌الملل نزد خبرگان هند.

لذا می‌توان سه دوره در سیاست خارجی هند شناسایی کرد:

الف. دوره اول

شامل سال‌های ۱۹۴۷م. تا ۱۹۹۱م. می‌شود که به دوران جنگ سرد-نهر ویزم معروف است. در این دوره، همکاری با جهان سوم و سیاست ضد امپریالیستی دنبال می‌شود. شاخص اصلی این دوره عبارت است از:

(۱) تشکیل جنبش عدم تعهد،

(۲) نمایندگی جهان سوم،

(۳) نمایان ساختن گرایش‌های ضد غربی.

ب. دوره دوم

سال‌های ۱۹۹۰م. تا ۲۰۰۰م. را شامل می‌شود که دوران «پسانهر ویزم» نامیده می‌شود. در این دوران هند خواهان اصلاح سیاست‌ها جهت انطباق با مسائل جاری جهانی بود. هند در این دوران به دنبال قدرت اتمی شدن است، لذا تفکر هایپررئالیسم^۱ در سیاست خارجی هند رشد می‌کند. از شاخص‌های اصلی این دوره عبارت است از:

(۱) نگرش سخت‌افزارانه،

(۲) توجه به چارچوب‌های واقع‌گرایی همچون؛

- ائتلاف،
- همکاری.

پ. دوره سوم

این دوره از سال ۲۰۰۰م. شروع می‌شود. در این بازه زمانی، کشور هند به دنبال تحقق منافع ملی خود در پیش‌فرض‌های لیبرالیستی است. شاخص اصلی این دوره عبارت است از:

- (۱) ورود به تعاملات اقتصادی جهانی،
- (۲) جذب سرمایه‌گذاری خارجی،
- (۳) کم‌رنگ شدن نگرش ضد غربی در سیاست خارجی این کشور (سجادپور و پهلوانی، ۱۳۹۱: ۶۸-۹۳).

در سه دوره مذکور، در کنار تفکر استراتژیک، از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهی به سیاست خارجی هند می‌توان به «برداشت از منافع ملی» اشاره کرد:

- منافع ملی در دوره اول نیز در قالب حفظ تمامیت ارضی خود را نشان می‌دهد.
- منافع ملی در دوره دوم نیز در حوزه سخت‌افزاری با درون‌مایه‌های اقتصادی تعریف می‌شود.
- منافع ملی در دوره سوم نیز در قالب تغییر جایگاه هند از یک قدرت منطقه‌ای به قدرت بین‌المللی به صورت توجه به محیط استراتژیک هند، خود را نشان می‌دهد.

منافع ملی هند در استراتژی کلان سیاست خارجی این کشور خود را در سه بخش زیر نمایان می‌سازد:

- اول) در بخش نظامی به صورت «قدرت اتمی» بودن،
- دوم) در بخش اقتصادی به صورت «رشد پایدار اقتصادی»،
- سوم) در بخش سیاسی با هدف «عضویت دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد» شدن. بسان واقع‌گرایان که رفتار دولت‌ها را در قالب ساختار نظام بین‌الملل مورد توجه قرار می‌دهند، هند ساختار نظام بین‌الملل را محصول دوران پس از جنگ جهانی دوم می‌داند که

با ویژگی آمریکایی-اروپایی به واسطه سازمان‌هایی همچون بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول در حال نفس کشیدن است. هند با توجه به میزان رشد اقتصادی‌اش خواهان نقش پویا در نظام جهانی است.

۳. روش‌شناسی تحقیق

با توجه به اینکه این مقاله می‌تواند مورد استفاده تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی ایران از یک سو و پژوهشگران روابط بین‌الملل و اقتصاد سیاسی بین‌الملل از سوی دیگر قرار گیرد، نوع پژوهش حاضر، کاربردی است. روش پژوهش این مقاله با توجه به موضوع، از نوع توصیفی-تحلیلی است.

قسمت اعظم داده‌های مقاله که به روش اسنادی-آرشیوی جمع‌آوری شده است، از نوع دست اول هستند که توسط نهادهایی همچون وزارت امور خارجه، وزارت صنایع و گردشگری، سفارت‌خانه‌های هند و کشورهای عربی منطقه خلیج فارس منتشر شده است. با توجه به چندبُعدی بودن و روزآمدی موضوع، منابع زیادی در این مقاله مورد استفاده و استناد قرار گرفته‌اند.

۴. یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

در سال ۲۰۱۴م. «نارندرا مودی» در رقابت‌های انتخاباتی‌اش بیشتر بر برنامه‌های داخلی و سیاست خارجی معتدل متمرکز بود. وی با انتخاب سیاستی عمل‌گرا و کمتر جهان‌گرا کار خود را شروع کرد اما با حمایت بیشتر حزب «بهاراتی جاناتان»، بر اساس منشور تجارت، سرمایه و تکنولوژی به سیاست خارجی واکنش نشان داد. در همان زمان، مودی از بحث تجارت برای تسهیل روابط با رقبای سنتی هند یعنی پاکستان و چین استفاده کرد و ژاپن و رژیم صهیونیستی را دو مقصد دیدار خود اعلام کرد. درحالی‌که غرب آسیا در سیاست خارجی اولیه مودی جایگاه حاشیه‌ای داشت، مودی در تمام سخنان آشکار خود، غرب آسیا را در اشاره به رژیم صهیونیستی مورد استفاده قرار می‌داد. سه اولویت سیاست خارجی مودی به شرح زیر بود:

▪ اولین اولویت سیاست خارجی مودی، «سیاست اول همسایه»^۱ بود که به مشکلات هند با همسایگانش توجه داشت که شامل کشورهای زیر بود:

❖ چین،

❖ پاکستان،

❖ بنگلادش،

❖ نپال،

❖ جزیره موریس،

❖ جمهوری سیشل (www.nbr.org).

▪ دومین اولویت، افزایش ضریب اعتماد سرمایه‌گذاران خارجی به اقتصاد هند بود.

▪ سومین اولویت، تثبیت روابط با قدرت‌های بزرگ بود. مودی در سال ۲۰۱۴م. درعین حال که دیداری با «باراک اوباما» داشت بر روابط هند با روسیه و جنوب نیز تأکید کرد.

در تعقیب این سه اولویت، مودی ۹ سفر خارجی انجام داد که ۶ سفر آن به قصد شرکت در کنفرانس‌های بین‌المللی و ملاقات با رهبران بزرگ جهان بود. در ابتدای ۲۰۱۵م. مودی مجدداً ۱۷ سفر خارجی انجام داد. درحالی‌که مودی با ۱۴ دولت جزایر اقیانوس آرام جلسه داشت و از تمام پایتخت‌های آسیای مرکزی دیدار کرد، از هیچ‌کدام از کشورهای غرب آسیا دیدار نکرد (wordpandit.com).

در فاصله ۲۰۱۴-۲۰۱۵م. غرب آسیا در حوزه پیرامونی سیاست خارجی دولت مودی، تعریف شده بود و دولت او همچنان سیاست‌های سنتی هند را نسبت به این منطقه دنبال می‌کرد. «شری آنیل وادوا»^۲، دیپلمات ارشد هند و طراح سیاست هند نسبت به غرب آسیا، اصول سیاست خارجی هند را در این منطقه این‌گونه بیان می‌کرد:

(۱) امنیت خطوط انتقال نفت و گاز،

(۲) وضعیت شهروندان هندی که در منطقه مشغول به فعالیت‌های تجاری هستند و یا

قشر کارگر در منطقه را تشکیل می‌دهند،

(۳) روابط تجاری و سرمایه‌گذاری،

(۴) پیوندهای امنیتی-دفاعی سطحی (<http://mea.gov.in>).

به‌طور کلی غرب آسیا به‌ویژه منطقه خلیج فارس از چند جهت برای هند اهمیت دارد:

الف) نیاز به نفت

۶۰ درصد از نفت و ۵۴ درصد از گاز مورد نیاز هند از طریق واردات از این منطقه تأمین

می‌شود (<http://finance.yahoo.com> و <http://indianexpress.com>).

ب) جذب سرمایه‌های خارجی

هند به خاورمیانه به‌عنوان یکی از منابع مهم سرمایه‌گذاری در توسعه زیرساخت‌ها،

کارخانه‌ها و بخش خدمات خود نگاه می‌کند؛ زیرا اکثر این پروژه‌ها امکان تأمین مالی از

سوی بانک‌های محلی هندی را ندارند (*ibid*).

پ) تعداد انبوه کارگران هندی در منطقه

بالغیر ۱۰ میلیون کارگر هندی در منطقه خلیج فارس به کار و زندگی مشغول هستند که

درواقع بزرگ‌ترین جماعت هندی خارج از هند را تشکیل می‌دهند. بر اساس اطلاعات

بانک جهانی در سال ۲۰۱۵م، کارگران هندی از عربستان در حدود ۱۰/۵۱، از امارات در

حدود ۱۲/۵۷ و از کویت و عمان و قطر بین ۳ تا ۴/۵ میلیارد دلار به هند ارسال کرده‌اند.

بر اساس آمار بانک جهانی، این گروه بالغیر ۴۰ میلیارد دلار در سال به هند ارسال می‌کنند

(www.bloomberg.com).

ت) مبارزه با گروه‌های تروریستی هندی و پاکستانی

طرح پیشنهادی مودی در سازمان ملل تحت عنوان «قرارداد جامع در مورد تروریسم

بین‌المللی»^۱ حمایت قاطعی را به‌دست آورد که در واقع شناختی جامع از دغدغه‌های امنیتی

هند در مقابل پاکستان و کلیه دولت‌هایی که از مذهب برای توجیه، حمایت و کمک به

تروریسم علیه دیگر کشورها استفاده می‌کنند، بود. این یک پیروزی دیپلماتیک برای هند بود که عمق اهمیت روابط هند با کشورهای حوزه خلیج فارس را نشان می‌دهد. افزایش اختلافات مذهبی در منطقه خاورمیانه، ترس و نگرانی از انتقال این درگیری‌ها به درون هند را به وجود آورده است. هند با جمعیت ۱۸۰ میلیون نفر مسلمان رتبه سوم را در کشورهای مسلمان به خود اختصاص داده است (www.forbes.com).

با توجه به آنچه گفته شد و بر اساس منشور سیاست هند در غرب آسیا، هند «رفتاری غیر تجویزی و بدون قضاوت»^۱ نسبت به آشوب‌ها و بحران‌های منطقه در پیش گرفت و بر همین اساس، «صدور دمکراسی» از وظایف سیاست خارجی هند نبوده است. تضمین موفقیت هند در گرو روابط دوجانبه با تمام کشورهای منطقه درک شده است تا به این وسیله اولویت‌های اصلی هند در سیاست خارجی‌اش از تحولات منطقه محفوظ بماند. در عمل، سیاست خارجی هند نسبت به غرب آسیا یک بسته از توصیه‌های فردی بود و هدف این بود که هیچ رفتاری از این منطقه متوجه هند نشود (<http://mea.gov.in>).

تمام هدف «شری آنید والا» از پیچیدن چنین نسخه‌ای برای حفظ فاصله سیاست خارجی هند از غرب آسیا معطوف به واقعیت‌های جامعه هند است. به‌زعم آنیل وادا، از آنجا که هند سومین جامعه بزرگ جهانی مسلمان (سنی و شیعه) است، هر نوع بدفهمی نسبت به مذهب در منطقه و تبدیل هند به حامی یا کشوری کوتاه‌فکر، به ضرر سیاست خارجی هند خواهد بود. وی می‌پذیرد که هند می‌بایست نقش فعال در خاورمیانه داشته باشد اما این نقش می‌بایست بر اساس نفوذ استراتژیک و ملاحظات واقع‌بینانه توانایی‌ها و محدودیت‌های هند مورد ارزیابی قرار بگیرد.

در ملاحظات اساسی که هند نسبت به مناقشات غرب آسیا در پیش گرفت، حضور و نقش‌آفرینی سستی ایالات متحده در منطقه و بازسازی نظم منطقه در مرکز قرار می‌گیرد. به‌گونه‌ای که شری آنیل وادا اظهار داشت: «هند بر این باور است که ایالات متحده یک بازیگر مهم برای ثبات در منطقه است.» وی به‌طور غیرمستقیم به این مسئله اشاره می‌کند که «چین احساس کرده که جذابیت ایجاد تعادل را در منطقه به‌دست آورده است

درحالی که ظرفیت اقتصادی و تداوم‌پذیری آن به شدت زیر سؤال رفته است»
(<http://mea.gov.in>).

در فاصله ۲۰۱۴-۲۰۱۵م. تنها نکته‌ای که دولت مودی مکرراً آن را برای صندوق‌های سرمایه‌گذاران حاکمان خلیج فارس مطرح می‌کرد دعوت به سرمایه‌گذاری در برنامه‌های زیربنایی و صنعتی دولت بود. در دیدار امیر قطر، از هند در مارس ۲۰۱۵م. مودی وی را به سرمایه‌گذاری در «کریدورهای عظیم کارخانه‌های صنعتی»^۱ دعوت کرد و این تنها نقطه‌ای بود که خلیج فارس و برنامه داخلی مودی به یکدیگر رسیدند. این در حالی است که هند به تعداد دیگری از کشورها همین پیشنهاد را داده بود (<http://mea.gov.in>).

۱-۴. تغییر جایگاه غرب آسیا در سیاست خارجی دولت نارندرا مودی (۲۰۲۲-۲۰۱۵م.)

قبل از سال ۲۰۱۵م.، در نگاه خبرگان هندی فقط ژاپن و امریکا منبع رشد اقتصادی هند و تغییر جایگاه این کشور در نظام بین‌الملل شناخته می‌شدند ولی با سفر مودی به امارات، چرخش سیاست هند نسبت به غرب آسیا رخ می‌دهد که علت اصلی آن نیاز به سرمایه‌گذاری خارجی در برنامه‌های اقتصادی دولت مودی بود که از سوی قطب عربی غرب آسیا با روی باز پذیرفته می‌شود. بر این اساس رابطه هند با این قطب «دگرگون کننده»^۲ خوانده می‌شود. «سوشام ساروج»، وزیر امور خارجه هند، ویژگی برجسته دکترین سیاست خارجی مودی را درهم تنیدگی سخت اهداف داخلی و خارجی اعلام می‌کند که همکاری‌های خارجی جهت پیشرفت برنامه‌های ممتاز داخلی تعریف می‌شوند
(www.mea.gov.in).

«سوبرامانیام جایشنکار»^۳ دیپلمات برجسته دولت هند در سال ۲۰۱۵م. اشاره می‌کند سیاست هند در مورد غرب آسیا تا حد زیادی مستقل از محاسبات استراتژیک است و وابستگی هند در بخش انرژی مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده در این زمینه است. بر همین

1. mega industrial manufacturing corridors
2. Transformational or Transformative
3. Subrahmanyam Jaishankar

اساس، در سال ۲۰۱۵م. سیاست «اندیشیدن به غرب»^۱ میان متخصصان سیاست خارجی هند به شدت نفوذ یافت (www.narendramodi.in) که در سال ۲۰۱۶م. به سیاست «پیوند با غرب»^۲ تبدیل می‌شود (<http://mei.org.in>). سخنگوی وزارت امور خارجه هند در سال ۲۰۱۷م. نیز این سیاست را یک گام به جلو برد و از سیاست «پیش به سوی غرب»^۳ سخن راند (<http://indiatoday.intoday.in>).

۱-۱-۴. چرخشگاه ابوظبی

اولین سفر مودی به امارات در سال ۲۰۱۵م. انجام شد که در این سفر روابط دو کشور از بعد اقتصادی نیز «شراکت اقتصادی دگرگون شونده»^۴ خوانده شد و دهلی این صفت را به این منظور استفاده کرد که نشان دهد امکان «تغییر بالقوه به ساختاری» در مسیر رشد اقتصادی هند به واسطه افزایش رابطه دو کشور وجود دارد. سفر پادشاه امارات به هند در سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷م. و نیز سفر مجدد مودی به امارات در سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹م. زمینه لازم برای تحقق آنچه در ۲۰۱۵م. ترسیم شده بود را فراهم ساخت. جنبه محسوس اقتصادی این دیدارها سرمایه‌گذاری ۷۵ میلیون دلاری امارات در صندوق سرمایه‌گذاری زیربنایی هند و امارات بود. هدف این صندوق، توسعه سریع نسل جدید سازه‌های زیربنایی در قسمت راه‌آهن، فرودگاه، جاده پارک‌ها و کریدورهای صنعتی بود. همچنین امارات قبول کرد قسمتی از ذخایر استراتژیک نفت خود را در مخازن هندی ذخیره کند. براین اساس، هند در حالت اضطراری می‌تواند از این ذخایر بهره‌برداری کند.

ضررهای سرمایه‌گذاری قبلی در هند به دلیل تغییرات تنظیمی و عدم ثبات سیاسی در سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۱۷م. باعث شد «سازمان سرمایه‌گذاری ابوظبی»^۵ که مهم‌ترین صندوق ذخیره ارزی امارات و کارگزار میلیاردها دلار سرمایه‌گذاری این کشور است، نسبت به هند با احتیاط عمل کند اما درعین حال بیشترین سرمایه‌گذاری را در بازار هند انجام داد.

1. Think West
2. Link West
3. Go West
4. transformative economic partnership
5. the Abu Dhabi Investment Authority (ADIA)

همچنین امارات کلیه سرمایه‌های خود را در «صندوق ملی سرمایه‌گذاری زیربنایی»^۱ که توسط دولت هند برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی ایجاد شده، تجمع کرد. حاصل مذاکرات ۲۰۱۶-۲۰۱۷م. دو کشور، سرمایه‌گذاری ۵ تا ۱۰ میلیارد دلاری امارات در برنامه‌های زیربنایی هند در ۲۰۱۸-۲۰۱۹م. بود (www.anantacenter.in).

در سال‌های ۲۰۱۵م. تا ۲۰۲۳م. امارات سومین شریک تجاری هند باقی ماند. تعداد هندی‌های ساکن امارات از ۲/۳ میلیون در سال ۲۰۱۵م. به ۳/۵ میلیون نفر در ۲۰۲۳م. رسید و مبلغ ارسالی سالانه آنها از امارات به هند از ۱۳/۲ به ۲۰ میلیارد دلار رسید، و در سال ۲۰۲۲-۲۰۲۳م. رابطه تجاری دو کشور به ۷۶ میلیارد و ۱۶۰ میلیون دلار رسید (www.irna.ir). در حالی که ۶۰ درصد مقامات ارشد مالی شرکت‌های اماراتی هندی هستند، در سال ۲۰۲۰م. هندی‌ها بیش از ۳/۴ میلیارد دلار در بخش مسکن امارات سرمایه‌گذاری کردند. با توجه به اینکه در امارات هیچ مالیات شخصی وجود ندارد (ولی در هند مالیات بر درآمد بیش از ۴۰ درصد است) فرصت بی‌بدیلی برای توسعه تجارت هندی‌ها ایجاد شده است و نیز قسمت اعظم سرمایه‌گذاری بالغ بر ۳۴ میلیارد دلاری صندوق دارایی دولتی امارات در هند در فاصله سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۲۲ توسط بخش خصوصی هند جذب شده است که «موکش آمبانی» و «گوآتام آدانی» سهم قابل توجهی از آن را برای تجارت خصوصی در بخش‌های متنوع همچون بانکداری، تولیدی، استارت‌آپ‌ها جذب کرده‌اند (<https://otaghiranonline.ir>). عمده سرمایه‌گذاری‌های امارات در هند از طریق ۳ صندوق ارزی هدایت می‌شوند:

(۱) «سازمان سرمایه‌گذاری ابوظبی»^۲

(۲) «شرکت سرمایه‌گذاری مبادله»^۳

(۳) «هلدینگ توسعه ابوظبی»^۴

1. National Infrastructure Investment Fund(NIIF)
2. Abu Dhabi Investment Authority-ADIA
3. Mubadala Investment Company PJSC
4. Abu Dhabi-based investment and holding company

در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۱م. امارات، چهارمین سرمایه‌گذار خارجی در هند بود که نسبت به سال ۲۰۱۹م. تقریباً ۳ برابر افزایش سرمایه‌گذاری داشت که به بخش‌های خدمات، کشتیرانی، انرژی و ساخت‌وساز هدایت شده است. امضای توافقنامه همکاری جامع اقتصادی میان هند و امارات^۱ در ۲۰۲۲م. به تسهیل و افزایش سرمایه‌گذاری امارات در هند کمک دوچندان کرده است (<https://economic.mfa.ir>). آخرین سفر مودی به امارات دو توفیق مالی دیگر برای هند به همراه داشت:

- (۱) تسویه مبادلات دو کشور به جای دلار با روپیه صورت گیرد که منجر به کاهش هزینه‌های تراکنش برای تجار دو طرف می‌شود (<https://energypress.ir>).
- (۲) دو طرف بر ایجاد ارتباط پرداخت فوری جهت تسهیل انتقال پول فرامرزی توافق کردند. از بعد اقتصادی این توسعه دوجانبه سه مزیت برای هند دارد:

- اول: درحالی‌که دولت مودی با محافظه‌کاری صندوق‌های کشورهای غربی برای پروژه‌های بلندپروازانه‌اش از یک‌سو و رکود اقتصادی چرخشی در قسمت سرمایه‌گذاری خصوصی داخلی روبه‌رو بود (www.business-standard.com)، چشم‌انداز توانمندسازی برای بهره‌برداری از منبع عظیم سرمایه‌گذاری امارات که به لحاظ سیاسی هدایت شده است، به شدت حائز اهمیت است.
- دوم: فعال شدن صندوق‌های سرمایه‌گذاری امارات در هند از طریق کانال دولت-دولت به نسبت خط سیر روش‌های معمولی سرمایه‌گذاری مبتنی بر بازار، منجر به تسریع قابل توجه توسعه روابط اقتصادی دو کشور شده است.
- سوم: امارات مهم‌ترین مرکزهای مالی فراساحلی برای پاکستان محسوب می‌شود، هند در رقابت با پاکستان، امارات را تبدیل به مرکز مالی فراساحلی خود ساخته است و حجم گسترده این روابط منجر به ایزوله شدن پاکستان در امارات شده است. این طنز هندی که «هند دو شهر تمیز

دارد: «ابوظبی و دبئی» یا این عبارت که «هندوستان مرفه اکنون یک آدرس جدید دارد» اشاره به این مسئله دارد.

جدول شماره ۱. ارزش صادرات امارات - هند (میلیارد دلار) منبع: HTTPS://TRADINGECONOMICS.COM/		
سال	صادرات امارات به هند	صادرات هند به امارات
۲۰۱۴	۱۱/۱	۳۲/۹
۲۰۱۵	۱۰/۶	۳۰
۲۰۱۶	۱۱/۳	۳۰
۲۰۱۷	۱۴/۴	۲۸/۶
۲۰۱۸	۱۲/۹	۲۸/۵
۲۰۱۹	۱۴/۷	۲۹/۵
۲۰۲۰	۱۱/۵	۱۸
۲۰۲۱	۲۴	۲۵/۴
۲۰۲۲	۲۵/۴	۳۱/۳۲

جدول شماره ۲. کالاهای صادراتی امارات به هند (درصد از کل صادرات) منبع: HTTPS://OEC.WORLD/EN/PROFILE/BILATERAL-COUNTRY					
کالا	نفت خام	الماس	گاز نفت	نفت تصفیه شده	طلا
سال					
۲۰۲۱	۲۲/۲	۲۰/۸	۱۰/۴	۸/۹۴	۱۶/۷
۲۰۲۰	۲۸/۳	۱۸/۹	۱۰/۳	۵/۱۵	۱۱/۷
۲۰۱۹	۲۸	۱۸/۸	۷/۵۴	۶/۹۴	۱۱/۸
۲۰۱۸	۲۹/۳	۲۰/۵	۶/۸	۵/۶۶	۸/۷۸
۲۰۱۷	۲۵/۸	۲۳	۵/۱۴	۴/۸۸	۱۷
۲۰۱۶	۲۷/۸	۲۲/۶	۵/۷۶	۵/۱۶	۱۳/۲

۱۹/۶	۴/۸۲	۴/۸۱	۱۹	۲۹/۲	۲۰۱۵
۱۴/۵	۲/۴	۶/۴۳	۱۷/۴	۳۸/۴	۲۰۱۴

جدول شماره ۳. کالاهای صادراتی هند به امارات (درصد از کل صادرات)

منبع: [HTTPS://OEC.WORLD/EN/PROFILE/BILATERAL-COUNTRY](https://oec.world/en/profile/bilateral-country)

کالا سال	جواهرات	نفت تصفیه‌شده	الماس	تجهیزات پخش	کشتی برای اهداف خاص	آهن نورد گرم	برنج
۲۰۲۱	۱۰/۸	۱۷/۶	۸/۷۷	۸/۴۷	۲/۶۲	۳/۱۷	۱/۱۹
۲۰۲۰	۱۲/۵	۱۵/۶	۹/۵۷	۶/۵	-	۲/۱۴	½
۲۰۱۹	۲۹/۱	۱۷/۵	۵/۸۷	۷/۳۴	۱/۹	۱/۹	۱/۲۴
۲۰۱۸	۲۶/۳	۲۱/۸	۵/۵۷	۲/۶۸	۲/۴۲	-۰/۹۵	۱/۷۸
۲۰۱۷	۱۵/۲	۱۱	۸/۸۲	-	۳/۸۶	۱/۰۶	۱/۷۷
۲۰۱۶	۱۷/۸	۸/۷	۸/۴۹	-۰/۶۱	۲/۲۱	-۰/۵۱	۲/۲۵
۲۰۱۵	۱۲	۹/۳۱	۸/۶	-۰/۴۱	۲/۰۵	-۰/۳۴	۲/۱۴
۲۰۱۴	۸/۲۸	۲۳/۳	۱۰	-۰/۸۴	۲/۱۷	-۰/۸۸	۱/۵۷

افزایش صادرات هند به امارات را می‌توان نتیجه مورد نظر توافقنامه مشارکت اقتصادی جامع هند و امارات دانست که از اول می ۲۰۲۲ اجرایی شد. صادرکنندگان از امتیازات فوری در بیشتر خطوط تولید مانند جواهرات، ماشین‌آلات و تجهیزات الکتریکی، ماشین‌آلات و لوازم مکانیکی، قهوه، چای، ادویه و ترشیجات، شکر، لیاف اصلی مصنوعی و سبزیجات خوراکی بهره‌مند شده‌اند. روش ثابت ارائه گواهی مبدأ، که دربرگیرنده استانداردهای مدنظر توافقنامه برای اقلام صادراتی است، از دلایل اصلی این رشد محسوب می‌شود. این گواهی‌ها از ۱۷ سازمان و نهاد در هند صادر می‌شوند. در سال ۲۰۲۳م. تعداد ۵۴ هزار گواهی صادر شد. افزایش صادرات هند به امارات همراه با ثبت ۱۱ هزار شرکت جدید هندی در امارات در سال ۲۰۲۳ بوده است (www.india-briefing.com).

1. Certificate of Origin (COO)

شایان ذکر است که امارات یکی از مهم‌ترین تأمین‌کنندگان انرژی هند بعد از عربستان، روسیه و عراق در سال ۲۰۲۳ م. بود. در سال ۲۰۱۴ م. هند روزانه ۳۰۰ هزار بشکه نفت خام از امارات وارد می‌کرد که در سال ۲۰۲۳ م. به ۳۰۳ هزار بشکه می‌رسد (www.mizenaft.ir). در سال ۲۰۲۲ م. هند به ارزش ۱۷/۸۴ میلیارد دلار نفت خام از امارت وارد کرده است (www.ceicdata.com). علاوه بر این، در بحث انرژی دو زمینه همکاری دیگر قابل اشاره است:

اول) تفاهم‌نامه تشویق گفتگو و همکاری در توسعه و سرمایه‌گذاری هیدروژن سبز در هند و امارات که در سال ۲۰۲۳ م.، توسط وزارت انرژی‌های نو و تجدیدپذیر هند و وزارت انرژی و زیرساخت‌های امارات امضا شد.

دوم) مذاکرات دو کشور در باب علاقه‌مندی امارات به سرمایه‌گذاری در پارک‌های غذایی یکپارچه هند و پروژه انرژی‌های تجدیدپذیر هیبریدی ۳۰۰ مگاواتی در گجرات تحت چارچوب I2U2 (هند، رژیم اسرائیل، آمریکا و امارات) که در حال انجام می‌باشد (*Ibid*).

اما تعامل دوجانبه دفاعی هند و امارات مطابق با سایر جنبه‌های روابط دوجانبه به‌طور پیوسته در حال رشد بوده است. موافقت‌نامه همکاری دفاعی^۱ که در سال ۲۰۰۳ م. توسط کمیته همکاری دفاعی مشترک^۲ در سطح وزارت اجرایی شد، هادی روابط نظامی-دفاعی دو کشور است. همکاری دفاعی بین دو کشور از طریق کمیته مشترک همکاری دفاعی در سطح وزارتخانه و گفتگوهای ستاد نیروی دریایی در سطح ستاد هدایت می‌شود که زمینه‌های جدیدی از همکاری بین دو کشور را مشخص می‌کند. تعاملات نظامی دو کشور در سطح آموزشی، مانور، بازدید، نمایشگاه خرید و فروش ادوات نظامی در سال‌های اخیر روند افزایشی داشته است (www.indembassyuae.gov.in). اما روابط نظامی تعمیق‌یافته پاکستان-امارات متغیر مهمی در توسعه روابط نظامی هند-امارات است؛ از این لحاظ که

1. Agreement on Defence Cooperation
2. Joint Defence Co-operation Committee (JDCC)

پاکستان تضمین تأمین نیروی نظامی را برای امارات در صورت به وقوع پیوستن بحران نظامی داده است (www.huffingtonpost.com). دیدار مودی از امارات در سال ۲۰۱۵م. منجر به توافق دو کشور بر داشتن روابط نظامی نزدیک‌تر و انجام مانورها و تمرینات نظامی بیشتر شد (www.thehindu.com). لذا شاهد گسترش این بعد از روابط دو کشور در سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۲۲م. در قالب آموزش و تمرین نیروهای اماراتی در هند، شرکت هندی‌ها در نمایشگاه فروش ادوات نظامی در امارات، اجرای مانورهای نظامی مشترک، هستیم.

همچنین در بعد روابط امنیتی نیز دیدار مودی از امارات در ۲۰۱۵م. منجر به امضای دو توافقنامه در مورد همکاری در زمینه تروریسم شد. به دنبال تعهدات دوجانبه هند و امارات مبنی بر مبارزه با تروریسم، امارات کلیه دارایی‌های «داوود ابراهیم»^۱ تروریست مشهور هندی را مصادره کرد و «افشا جابین»^۲ رئیس دولت خودخوانده اسلامی را به هند بازگرداند. پس از امضای این قرارداد، امارات مانع هرگونه فعالیت مجاهدین هندی یا هر گروهی که رابطه نزدیکی با گروه لشکر طیبه داشته باشد، شده است. پیوند هند و امارات در حوزه موضوعات امنیتی را باید در اتحادیهایی همچون «کوآد ۲»^۳ مورد توجه ویژه قرار داد.

حضور هند و امارات در کنار آمریکا و رژیم صهیونیستی در این اتحاد از آن جهت اهمیت دارد که رژیم صهیونیستی و آمریکا از شرکای تجاری-دفاعی مهم هند محسوب می‌شوند که با اضافه شدن امارات به آن قدرت مانور هند در مقابل چین را به شدت افزایش می‌دهد. شایان ذکر است که هند با چین ۲۱۰۰ مایل مرز زمینی دارد. این مسئله زمانی اهمیت دوچندان پیدا می‌کند که در نظر گرفته شود هند در «کوآد ۱» نیز به همراه آمریکا، ژاپن و استرالیا در منطقه اقیانوس هند-آرام حضور دارد و از این پتانسیل برای رفع نگرانی امنیتی خود در مقابل چین بهره می‌برد. «کوآد ۲» زمینه‌ساز گسترش روابط هند با رژیم اسرائیل و امارات به‌عنوان دو شریک مهم در غرب آسیا است. همکاری هند و رژیم

1. Dawood Ibrahim
2. Afshan Jabeen
3. Quad 2

اسرائیل در زمینه مبارزه با تروریسم و دفاع در چند سال گذشته گسترش یافته است. رژیم اسرائیل یکی از بزرگ‌ترین تأمین‌کنندگان سخت‌افزارهای نظامی به کشور هند بوده و ارزش تجارت دفاعی بین دو کشور سالانه حدود یک میلیارد دلار است. با توجه به آنچه گفته شد، می‌توان اذعان داشت امارات با نشان دادن همبستگی در موضوعات جهانی مانند مبارزه با تروریسم، ثبات منطقه‌ای و تغییرات آب‌وهوایی، نقشی حیاتی در حمایت از آرمان‌های سیاسی هند دارد. هند، از نظر استراتژیک بین هند و اقیانوس آرام از یک طرف و آسیای غربی هند-ابراهیمی (هند-رژیم اسرائیل) از طرف دیگر واقع شده است و لذا نقش مهمی در شکل‌دادن به نظم نوظهور آسیایی ایفا می‌کند. در این زمینه، روابط هند با امارات، مصر و عربستان سعودی برای موقعیت استراتژیک دهلی نو اهمیت اساسی دارد.

تعاملات هند-امارات در اشکالی همچون I2U2 (هند، رژیم اسرائیل، ایالات متحده آمریکا و امارات)، مشارکت سه‌جانبه هند، فرانسه و امارات متحده عربی، و امضای توافقنامه مشارکت اقتصادی جامع، امارات را به‌عنوان یک شریک محوری در ظهور هند، هم از نظر اقتصادی و هم از نظر ژئوپلیتیکی معرفی کرده است. امارات با نشان دادن همبستگی‌اش در موضوعات جهانی ضمن اینکه نقش مهم و استراتژیک در آرمان‌های سیاسی هند یافته است، به تقویت موقعیت خود در فراسوی غرب آسیا می‌پردازد و موقعیتی مهم منطقه اقیانوس آرام می‌یابد.

۲-۱-۴. عربستان سعودی

یک سال پس از سفر مودی به امارات، در سال ۲۰۱۶م. دیدار از عربستان سعودی انجام می‌شود. این سفر در حالی انجام شد که هر دو طرف بر این مسئله واقف بودند که گسترش این رابطه می‌بایست محتاطانه و به‌تدریج باشد. در رابطه اقتصادی دو کشور چند مسئله به شدت حائز اهمیت است:

الف) تعداد ۲ میلیون و ۵۹۴ هزار و ۹۴۷ نفر هندی در عربستان زندگی و کار می‌کنند و سالانه بالغ بر ۱۱ میلیارد دلار از عربستان به هند می‌فرستند (www.mea.gov.in).

ب) شرکت‌های هندی در عربستان حدود ۲ میلیارد دلار در این کشور سرمایه‌گذاری دارند. برای مثال غول فناوری اطلاعات هند؛ Wipro با امضای توافقنامه همکاری با وزارت فناوری اطلاعات عربستان، از ۱۵ سال قبل سرمایه‌گذاری در این کشور را شروع کرده و ۱۲۰۰ تکنسین در آن کشور مستقر دارد. خودروسازی «تاتا» نیز نمایندگی انحصاری توزیع محصولات خود را در عربستان دارد. شرکت خدمات مهندسی لارسن-توبرو^۱ هند نیز از سال ۲۰۱۶م. شعبه خود را در عربستان فعال ساخته و در پروژه‌های فنی مهندسی فعالیت دارد (<https://economic.mfa.ir>).

پ) عربستان پنجمین شریک تجاری هند است و حجم تجارت دو کشور به ۵۲/۷ میلیارد دلار می‌رسد که ۴۲ میلیارد دلار آن صادرات عربستان به هند است.

ت) عربستان در سال‌های ۲۰۰۰م. تا ۲۰۲۳م. نوزدهمین سرمایه‌گذار خارجی در هند بوده است که بالغ بر ۳/۲ میلیارد دلار وارد هند کرده است.

ث) صادرات عربستان به هند از ۱.۳۱ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۵م. به ۲۵.۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱م. افزایش یافته است.

در ادامه تعاملات فی‌مابین در سال ۲۰۱۹م. ولیعهد عربستان به هند سفر کرد و طرفین تمایل خود را برای تدوین سازوکار «پل سرمایه‌گذاری» و تمهید سرمایه‌گذاری ۱۰۰ میلیارد دلاری عربستان در این کشور اعلام کردند. با این سرمایه‌گذاری، عربستان به «ائتلاف بین‌المللی خورشیدی»^۲ که توسط مودی ایجاد شده بود، پیوست.

دومین سفر مودی به عربستان در سال ۲۰۱۹م. انجام شد که در این سفر «توافقنامه شورای همکاری استراتژیک»^۳ امضا شد که یک شورای عالی‌رتبه برای هدایت روابط هند و عربستان ایجاد کرد. ۱۲ تفاهم‌نامه/توافقنامه در این بازدید در زمینه‌های زیر امضا شد:

(۱) انرژی،

1. Larsen & Toubro
2. International Solar Alliance (ISA)
3. The Strategic Partnership Council (SPC)

(۲) امنیت،

(۳) تولیدات دفاعی،

(۴) هوانوردی غیرنظامی،

(۵) محصولات پزشکی،

(۶) ذخایر استراتژیک نفت،

(۷) صنایع کوچک و متوسط،

(۸) آموزش دیپلمات‌ها.

در جریان این بازدید، مودی در سومین اجلاس «ابتکار سرمایه‌گذاری آینده»^۱ سخنرانی کلیدی داشت. شورای همکاری استراتژیک دارای دو کمیته فرعی است:

الف. کمیته همکاری‌های سیاسی، امنیتی، اجتماعی و فرهنگی،

ب. کمیته اقتصاد و سرمایه‌گذاری.

هر دو کمیته فوق در چهار سطح عملکردی تعامل دارند:

(۱) سطح اجلاس سران (نخست‌وزیر و ولیعهد)،

(۲) سطح وزیران؛

(۳) جلسات مقامات ارشد؛

(۴) گروه‌های کاری مشترک با کمیته‌های فرعی به شرح زیر؛

▪ گروه‌های کاری مشترک در کمیته فرعی سیاسی عبارتند از:

❖ سیاسی و کنسولی،

❖ حقوقی و امنیتی،

❖ اجتماعی و فرهنگی،

❖ کمیته مشترک همکاری دفاعی.

▪ گروه‌های کاری مشترک در کمیته فرعی اقتصادی عبارتند از:

❖ کشاورزی و امنیت غذایی،

❖ انرژی،

❖ فناوری و فناوری اطلاعات،

❖ صنعت،

❖ زیرساخت (www.eoiriyadh.gov.in).

حاصل این تعاملات در سال ۲۰۱۹م. را می‌توان در مهم‌ترین پروژه‌های سرمایه‌گذاری دید (Ibid):

- (۱) تمایل و مذاکرات شرکت آرامکو عربستان برای خرید ۲۰٪ سهام گروه نفتی و پالایشگاهی ریلاینس هند به ارزش تقریبی ۱۵ میلیارد دلار،
- (۲) در ژوئن ۲۰۲۰م. صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان^۱ با سرمایه‌گذاری ۱.۵ میلیارد دلار در پلتفرم مخابراتی جیو^۲ متعلق به موکش آمبانی ۲۳٪ سهام این شرکت را در اختیار گرفت.
- (۳) صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان در نوامبر ۲۰۲۰م. از سرمایه‌گذاری ۱.۳ میلیارد دلاری در فروشگاه زنجیره‌ای ریلاینس^۳ متعلق به آمبانی خبر داد.
- (۴) کنسرسیومی از آرامکو عربستان و شرکت ملی نفت ابوظبی^۴ با مشارکت طرفه‌ای هندی، ۵۰٪ سهام پالایشگاه و پتروشیمی «راتناگیری»^۵ را در اختیار گرفتند.
- (۵) شرکت انرژی «آلفانار»^۶ عربستان در سال ۲۰۱۶م. با شرکت توربین‌سازی گروه «سوزلون»^۷ هند پروژه نیروگاه بادی ۵۰ مگاواتی در گجرات را آغاز نمود و در فوریه ۲۰۱۸م. نیز با شرکت انرژی خورشیدی هند^۸ برنده مناقصه احداث نیروگاه بادی ۳۰۰ مگاواتی گجرات شد که مجموعاً ۶۰۰ میلیون دلار سرمایه لازم دارد.

-
1. The Public Investment Fund
 2. Jio Platforms
 3. Reliance Retail Ventures Ltd
 4. The Abu Dhabi National Oil Company
 5. Ratnagiri Refinery and Petrochemicals Limited
 6. Alfanar Energy
 7. Suzlon group
 8. Solar Energy Corporation Of India

- (۶) سرمایه‌گذاری ۱۰۰ میلیون دلاری پتروشیمی شرکت صنایع پایه عربستان^۱ در یک مرکز تحقیق و توسعه در بنگلور هند.
- (۷) سرمایه‌گذاری ۷۵ میلیون دلاری صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان در استارت‌آپ سلام هند.^۲
- (۸) شرکت تولیدکننده تجهیزات تهویه هوا^۳ زیرمجموعه سرمایه‌گذاری صنعتی زمل^۴ عربستان از سال ۲۰۱۳م. در هند کار خود را آغاز و تنها طی ۲۰-۲۰۱۹م. حدود ۱۵ میلیون دلار سرمایه‌گذاری نمود.
- ارتباطات رهبران دو کشور در سال‌های بعد در قالب تعاملات وزرای دو کشور ادامه یافت و در سال ۲۰۲۳م. ولیعهد عربستان توافقنامه همکاری سازمان سرمایه‌گذاری هند را با وزارت سرمایه‌گذاری عربستان امضا کرد که مسیر افزایش همکاری را فراهم ساخت. بر همین اساس، صندوق ذخیره ارزی عربستان، دفتر خود را در شهرک بین‌المللی فناوری مالی گجرات^۵ دایر کرد.
- حاصل تعاملات پیوسته اقتصادی-سیاسی در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۲۳م. عبارت‌اند از:
- (۱) در سال ۲۰۲۰م.، صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان سعودی^۶ سرمایه‌گذاری ۱.۴۹ میلیارد دلاری (۲.۳۲ درصد سهام) در پلتفرم‌های جیو شرکت صنایع ریلاینس را اعلام کرد و در نوامبر ۲۰۲۰م.، صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان سرمایه‌گذاری دیگری را به مبلغ ۱.۳ میلیارد دلار (۲.۰۴ درصد سهام) در شرکت ریلاینس^۷ اعلام کرد.

1. Saudi Basic Industries Corporation
2. HealthifyMe
3. ZAC India
4. Zamil Industrial Investment
5. GIFT City
6. Saudi Arabia's Public Investment Fund (PIF)
7. Reliance Retail Ventures Limited.

(۲) در بخش غذا، در ماه مه ۲۰۲۰م، شرکت سرمایه‌گذاری کشاورزی و دامداری عربستان^۱ ۲۹/۹۱ درصد از سهام شرکت غذایی داوود^۲ را با سرمایه‌گذاری ۱۷.۲۳ میلیون دلار آمریکا خریداری کرد. در سال ۲۰۲۱م. صندوق سرمایه‌گذاری عمومی در دور جدید سرمایه‌گذاری ۷۵ میلیون دلاری را در برنامه کامپیوتری سلامت و تناسب اندام هند^۳ انجام داد.

(۳) سایر سرمایه‌گذاری‌های عمده پیشنهادی شامل پروژه ۴۴ میلیارد دلاری «پالایشگاه و پتروشیمی ساحل غربی» در ماهاراشترا است که به‌طور مشترک توسط آرامکو عربستان سعودی، شرکت ملی نفت ابوظبی و یک کنسرسیوم هندی شامل شرکت نفت هند، شرکت هندوستان پترولیوم و شرکت نفت بهارات ساخته می‌شود.

(۴) در بخش انرژی‌های تجدیدپذیر، شرکت سعودی الفنار در پروژه‌های برق بادی ۶۰۰ مگاواتی در هند سرمایه‌گذاری کرده است.

(۵) در سال ۲۰۲۱م، عربستان ۲۵.۶ میلیارد دلار به هند صادرات داشت. عمده محصولات که عربستان به هند صادر کرد: نفت خام (۱۵۸ میلیارد دلار)، گاز نفت (۲.۴۷ میلیارد دلار) و نفت تصفیه‌شده (۱.۲ میلیارد دلار) بود.

(۶) در سال ۲۰۲۱م، هند ۸.۶۹ میلیارد دلار به عربستان سعودی صادر کرد. عمده‌ترین محصولات که هند به عربستان سعودی صادر کرد، نفت تصفیه‌شده (۲.۱۷ میلیارد دلار)، برنج (۸۱۲ میلیون دلار) و هیدروکربن‌های چرخه‌ای (۷۵۲ میلیون دلار) بود. صادرات هند به عربستان با نرخ سالانه ۱۱.۲ درصد افزایش، از ۵۵۴ میلیون دلار در سال ۱۹۹۵ به ۸.۶۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱م. رسیده است. در سال ۲۰۲۳ کسر تجاری هند با عربستان به ۱۱/۲۵ میلیارد دلار رسید.

(۷) نفت خام بالاترین کالای وارداتی هند در سال ۲۰۲۳م. است. ارزش کل نفت خام وارداتی در اکتبر به ۱۸۲ میلیارد دلار رسید (<https://thewire.in>). در سال ۲۰۲۳م، عربستان سعودی از صادرکنندگان قابل توجه نفت به هند بود و واردات

1. The Saudi Agricultural and Livestock Investment Company (SALIC)
2. Daawat Foods Ltd
3. HealthifyMe, India's most loved health & fitness app

- (تا اکتبر ۲۰۲۳) از عربستان ۲۸.۲۶ میلیارد دلار بوده است. همکاری در بخش انرژی، ستون مرکزی روابط دوجانبه هند و عربستان است. عربستان شریک کلیدی هند برای تضمین امنیت انرژی است. این کشور سومین مقصد بزرگ تأمین نفت خام و فرآورده‌های نفتی هند برای سال مالی ۲۰۲۲-۲۳ م. باقی ماند.
- (۸) هند در سال مالی ۲۰۲۳ م.، به میزان ۳۹.۵ میلیون تن نفت خام از عربستان سعودی وارد کرد که ۱۶.۷ درصد از کل واردات نفت خام این کشور را تشکیل می‌داد. علاوه بر این، واردات گاز مایع^۱ هند از عربستان سعودی به ۷.۸۵ میلیون تن رسید و ۱۱.۲ درصد از کل واردات فرآورده‌های نفتی این کشور در سال مالی ۲۳ را به خود اختصاص داد.
- (۹) هند دومین شریک تجاری عربستان سعودی شد و عربستان سعودی چهارمین شریک تجاری بزرگ هند شد. ارزش تجارت دوجانبه طی سال مالی ۲۰۲۳ م. به ۵۲.۷۶ میلیارد دلار رسید. در این مدت، واردات هند از عربستان سعودی با رشد ۲۳.۴۷ درصدی به ۴۲.۰۳ میلیارد دلار رسید و صادرات به عربستان به ارزش ۱۰.۷۲ میلیارد دلار بود که نسبت به سال قبل ۲۲.۴۸ درصد افزایش داشت. کل تجارت با عربستان سعودی ۴.۵۳ درصد از کل تجارت هند در سال مالی ۲۰۲۲-۲۳ م. را به خود اختصاص داده است.
- (۱۰) حدود ۲۷۸۳ شرکت هندی به‌عنوان سرمایه‌گذاری مشترک ۱۰۰ درصد سهام با سرمایه‌گذاری به ارزش تقریبی ۲ میلیارد دلار در پادشاهی ثبت شد (ژانویه ۲۰۲۲). شرکت‌های بزرگ هندی و گروه‌های شرکتی مانند Wipro, TATA, L&T, Shapoorji & Pallonji, TCIL, TCS و... حضور پررنگی در عربستان سعودی ایجاد کرده‌اند.

(۱۱) سرمایه‌گذاری مستقیم عربستان در هند بالغ بر ۳.۱۵ میلیارد دلار آمریکا (مارس ۲۰۲۲) است. گروه‌های سرمایه‌گذاری عمده عربستان سعودی شامل ARAMCO، SABIC، ZAMIL، E-Holidays و Al Batterjee Group هستند.

صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان تقریباً ۴.۶ میلیارد دلار در استارت‌آپ‌های هندی مانند *PolicyBazaar* و *Paytm*، *OYO*، *Ola*، *Grofers*، *FirstCry*، *Delhivery* از طریق «صندوق ویژن»^۱ بانک سافت سرمایه‌گذاری کرده است.

جدول شماره ۴. ارزش صادرات عربستان - هند (میلیارد دلار)		
منبع: HTTPS://TRADINGECONOMICS.COM		
سال	صادرات عربستان به هند	صادرات هند به عربستان
۲۰۱۴	۳/۸۳	۱۳/۱
۲۰۱۵	۳/۲۱	۶/۹۷
۲۰۱۶	۲/۹	۵/۰۵
۲۰۱۷	۲/۸۶	۵/۲۲
۲۰۱۸	۳/۵۶	۵/۴۹
۲۰۱۹	۳/۷۷	۵/۹۷
۲۰۲۰	۳/۱	۶/۱۵
۲۰۲۱	۹/۱	۸/۲۵

در کنار توسعه روابط اقتصادی دو کشور، روابط نظامی، امنیتی و دفاعی نیز روند فزاینده‌ای به خود گرفته است. به دنبال سفر مودی در سال ۲۰۱۶م. به عربستان، سیاست هند در این زمینه تداوم «سیاست ائتلاف متحد مترقی» معرفی شد. این سیاست بر اساس چارچوب قرارداد همکاری استراتژیک هند و عربستان شکل گرفته بود که در سال ۲۰۱۰م.

به امضا دو کشور رسید و حاصل آن که در سال ۲۰۱۲م. سید زبی‌الدین انصاری^۱ - تروریست معروف هندی-، توسط عربستان به هند بازگردانده شد. همچنین عربستان ابوجندال^۲ را که در عملیات تروریستی بمبئی در سال ۲۰۰۸م. شرکت داشت به هند بازگرداند. در سفر سال ۲۰۱۶م. مودی به عربستان، همکاری ضد تروریستی بین دو کشور به‌عنوان یک انگیزه در خروجی سفر مطرح شد که متمرکز بر عدم حمایت‌های مالی، بانکی و اطلاعاتی عربستان از تروریست‌های هندی و پاکستانی بود به همین سبب دو کشور چندین قرارداد در زمینه استرداد مجرمین، به اشتراک‌گذاری اطلاعات خاص و سری، اقدامات ضد پول‌شویی منعقد ساختند.

همچنین از سوی مقامات عربستان سعودی این وعده به دولت مودی داده شد که عربستان در تأمین اطلاعات مرتبط به تروریست‌های پاکستانی که عملیات خرابکارانه در «پایگاه پاتانکوت نیروی هوایی هند»^۳ در ژانویه ۲۰۱۶م. انجام داده‌اند، به هند کمک خواهد کرد (timesofindia.indiatimes.com).

در بُعد نظامی، روابط هند و عربستان مهم‌ترین متغیر تأثیرگذار روابط نظامی پاکستان با عربستان است. آشفتگی رابطه عربستان و پاکستان بر سر مسئله ائتلاف ضدّ حوثی‌ها فرصت مغتنمی را برای هند به وجود آورد تا تعهدات امنیتی دو کشور را برای همکاری‌های ضد تروریستی در بلندمدت نهادینه سازد. هند همواره پاکستان را سرچشمه اصلی عملیات‌های تروریستی در هند ارزیابی می‌کند.

ارسال نشانه‌های پیچیده و مبهم از سوی پاکستان به عربستان برای همکاری در ائتلاف ضد حوثی‌ها در یمن یک فرصت طلایی برای تقویت همکاری و پیوندهای استراتژیک با کشورهای عربستان و امارات برای هند به وجود آورد. علی‌رغم تضعیف رابطه امنیتی- نظامی پاکستان و عربستان، هند بر این باور است که این رابطه همچنان حائز اهمیت بوده و

-
1. Sayed Zabiuddin Ansari
 2. Abu Jundal
 3. Indian air force base in Pathankot

علت آن را باید در ایجاد ائتلاف نظامی اسلامی مبارزه با تروریسم به ریاست رئیس سابق ستاد ارتش پاکستان دانست که مقر اصلی آن در ریاض است.

مؤلفه تأثیرگذار دیگر بر گسترش روابط نظامی - امنیتی هند و عربستان، امضای معاهده ابراهیم در سال ۲۰۲۰م. است که روابط جهان عرب-رژیم اسرائیل را گسترش داد. با عقب‌نشینی آمریکا از ایفای نقش سنتی تأمین‌کننده امنیت جهان عرب و امضای معاهده ابراهیم شاهد شکل‌گیری گفتمان «پساخاورمیانه آمریکایی» هستیم که در قلب خود این مفهوم را دارد که سردرگمی آمریکا در مورد نقش خودش به‌عنوان ابرقدرت در سنگرهای نفوذ سنتی باعث شد که «غایب بدون ترک» باشد و درحالی‌که حضور آمریکا هنوز غیرقابل‌تردید است، تمایل به استفاده از زور «محدود و رو به کاهش» است. افزایش روابط دفاعی-امنیتی هند با عربستان (و امارات) در راستای تغییر ساختار امنیتی منطقه قابل مطالعه است. این تغییرات در کنار ثابت ماندن تهدید شکل گرفت. خروج ترامپ از برجام و معاهده ابراهیم که از سوی ایران یک تهدید برای حفظ صلح در منطقه تعریف شده است، باعث شد هند خود را طی سال‌های ۲۰۲۰م. تا ۲۰۲۳م. به‌عنوان حافظ منافع خود و کشورهای عربی متحدش نشان دهد و لذا با انجام عملیات سانکالپ^۱-طی این عملیات، کشتی‌های جنگی هند روزانه ۱۶ کشتی تجاری را در خلیج فارس همراهی می‌کردند تا تهدیدی به آنها وارد نشود. این عملیات جهت تأمین امنیت جریان انرژی از خلیج فارس به هند، چین و کره جنوبی انجام شد- در سال ۲۰۲۱م. جای پای خود را در منطقه تحکیم بخشید (www.orfonline.org).

درحالی‌که عربستان به‌دنبال تسریع روند ادغامش در بازارهای جهانی است و عدم قطعیت پوشش امنیتی آمریکا در منطقه از زمان وقوع حملات ۲۰۲۱م. در افغانستان بیشتر شد، قدرت‌های منطقه‌ای تلاش کرده‌اند منش فکری معتدل‌تری انتخاب کنند. عربستان برای دورشدن از وابستگی اقتصادی به نفت، وابسته به کسب درآمد از بازارهای انرژی شرق آسیا است و درعین حال، گشودگی اقتصادی‌اش فرصت‌های بی‌بدیل برای شرکت‌های خصوصی هند در بخش فناوری دفاعی فراهم ساخته است.

البته باید توجه داشت که این شرکت‌های هندی در جریان مسابقه تسلیحاتی کشورهای عرب خلیج فارس، هنوز جای مستحکم و قابل توجهی ندارند. همچنین شایان ذکر است که روسیه به‌عنوان اولین صادرکننده انرژی به هند، نقش منفی در این زمینه بازی می‌کند. برای مثال، امارات و عربستان به سامانه مشترک موشکی برهموس هند و روسیه^۱ علاقه نشان داده‌اند، ولی به دلیل دخالت و مخالفت روسیه پیشرفت چندانی در این زمینه صورت نگرفته است. نمونه دیگر، قرارداد خرید اسلحه کارابین^۲ بین هند و امارات است که با تقویت فراخوان دهلی‌نو برای «Aatmanirbhar Bharat» پس از بحران مرزی با چین در لاداخ، که در سال ۲۰۲۰م. آغاز شد، شکست خورد (*Ibid*).

با توجه به این‌که صنایع دفاعی هند در حال حاضر نمی‌تواند جایگزین رقبای اروپایی-آمریکایی خود در عربستان شوند. به نظر می‌رسد هند خواستار این است که خود را به‌عنوان مرکز توسعه همکاری با کشورهای عرب منطقه معرفی کند و در این راستا، یک مرکز فناوری دفاعی درون منطقه‌ای ارائه دهد که به نفع کشورهای عربستان و امارات است.

جنبه دیگر روابط نظامی-امنیتی دو کشور بخش آموزش‌ها و مانورهای نظامی است که در طول سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۲۴م. رو به رشد بوده است. نمونه آخر آن رزمایش مشترک هند-عربستان در ایالت راجستان هند در ژانویه ۲۰۲۴م. است.

هدف این رزمایش که به فاصله اندکی از رزمایش مشترک هند-امارات برگزار شد، آموزش نیروها جهت عملیات مشترک در زمین‌های نیمه بیابانی و توسعه قابلیت‌های همکاری میان دو طرف است که درعین حال پیوندهای امنیتی-نظامی دو طرف را برای دستیابی به اهداف مشترک تقویت می‌کند (*www.aa.com*). نیروی دریایی هند به‌طور مرتب با نیروی دریایی عربستان رزمایش دریایی اجرا می‌کند و کشتی‌های هندی در بندرهای عربستان روزانه رفت و آمد دارند.

1. The Joint Indo-Russian BrahMos Missile System
2. Carbine Guns

۳-۱-۴. قطر

در قطب عربی غرب آسیا، قطر سومین کشور بسیار مهم برای سیاست خارجی منطقه‌ای هند است. شیخ حمد آل‌ثانی در سال ۲۰۱۵م. از هند دیدار داشت و در سال ۲۰۱۶م. نارندرا مودی به قطر سفر کرد و در این دیدار دو کشور بر توسعه روابط در ابعاد اقتصادی، نظامی و امنیتی تأکید کردند. سفر مودی به قطر منجر به عقد ۷ تفاهم‌نامه/ توافق‌نامه بین دو طرف شد که شامل موارد زیر است:

- (۱) تفاهم‌نامه برای سرمایه‌گذاری در سرمایه‌گذاری ملی و صندوق زیرساخت هند؛
- (۲) تفاهم‌نامه بین واحد اطلاعات مالی هند^۱ و واحد اطلاعات مالی قطر^۲؛
- (۳) تفاهم‌نامه برای همکاری در توسعه مهارت و به‌رسمیت شناختن صلاحیت‌ها؛
- (۴) تفاهم‌نامه همکاری در زمینه بهداشت؛
- (۵) موافقت‌نامه همکاری و کمک متقابل در امور گمرکی؛
- (۶) تفاهم‌نامه در مورد همکاری گردشگری؛
- (۷) اولین برنامه اجرایی تفاهم‌نامه در حوزه ورزش و جوانان.

در سفر وزیران قطر به هند در سال ۲۰۱۶م، عقد و اجرایی‌شدن تفاهم‌نامه‌هایی در زمینه خدمات ویزا، همکاری در زمینه جرائم سایبری، و مدیریت بندرهای قطر توسط شرکت‌های هندی انجام گردید. دیدار سران دو کشور در سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۹م. به توسعه این روابط دامن زد و ادامه روابط فی‌مابین در سطح سران در سال‌های ۲۰۲۱م. و ۲۰۲۳م. به توسعه و تعمیق روابط دو کشور کمک بسیار کرد.

از بعد اقتصادی رابطه با قطر به چند دلیل برای هند حائز اهمیت است:

(۱) بیش از ۷۰۰ هزار کارگر هندی در قطر مشغول به کار هستند که سالانه بالغ بر ۲/۳ میلیارد دلار به هند ارسال می‌کنند.

(۲) مبادلات تجاری بین قطر و هند در سال مالی ۲۰۱۵-۲۰۱۶م. به ۱۰ میلیارد دلار

رسید.

- (۳) از سال ۲۰۱۰م. هر سال ۷/۵ میلیون تن گاز مایع از قطر به هند ارسال می‌شود (www.dawn.com).
- (۴) سازمان سرمایه‌گذاری قطر^۱ بالغ بر یک میلیارد دلار در شرکت مخابراتی «بهاراتی ایرتل»^۲ سرمایه‌گذاری کرده است.
- (۵) شرکت هواپیمایی قطر از سهامداران عمده خط هوایی «این دی گو»^۳ است.
- (۶) هند سالانه بیش از ۸ میلیون تن ماده پیشاب (اوره به فرمول) وارد می‌کند. هند دومین مصرف‌کننده بزرگ اوره در جهان است (www.reuters.com). قطر از جمله صادرکنندگان عمده اوره در خاورمیانه است که سالانه ۵/۶ میلیون تن اوره صادر می‌کند و در حال حاضر چهارمین صادرکننده بزرگ جهان است (www.qafco.qa).
- (۷) هند از جمله کشورهایی است که موادی مانند اتیلن پروپ بایلاین، آلومینیوم، اوره و پلی‌اتیلن را از کشور قطر خریداری می‌کند. مواد مهمی که قطر از هند وارد می‌کند شامل لوازم جانبی، محصولات نساجی، پوشاک، لوازم آرایشی، لباس‌های پنبه‌ای، تجهیزات حمل‌ونقل، ابزار، مواد معدنی، گوشت و مواد دارویی است.
- (۸) هند چهارمین مقصد صادراتی کشور قطر پس از ژاپن، کره جنوبی و سنگاپور است.
- (۹) تجارت دوجانبه هند با قطر در سال ۲۰۲۱-۲۰۲۰م. بالغ بر ۹.۲۱ میلیارد دلار بوده است.
- (۱۰) در سال ۲۰۲۰م. صادرات هند به قطر به ارزش ۱/۲۸ و در سال ۲۰۲۱ به ارزش ۱/۸۵ میلیارد دلار بود.

-
1. The Qatar Investment Authority
 2. Bharati Airtel
 3. Indi Go

(۱۱) در سال ۲۰۲۰ صادرات قطر به هند به ارزش ۷/۹۳ و در سال ۲۰۲۱ به ارزش ۱۰/۳ میلیارد دلار بود.

(۱۲) هر دو کشور در بخش زیرساخت‌های یکدیگر سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی داشته‌اند به گونه‌ای که هند بیش از ۳۵ میلیارد دلار در بخش زیربنایی پتروشیمی قطر سرمایه‌گذاری کرده است و بخش زیرساخت‌های قطر برای بازی‌های جام جهانی فوتبال ۲۰۲۲ م. و نیز توسعه بخش بندری قطر بر روی سرمایه‌داران هندی باز بوده است.

(۱۳) در سال ۲۰۱۵ م. قطر بالغ بر ۹۰ درصد گاز مصرفی هند را تأمین می‌کرد. در سال ۱۹۹۰ م. توسط هر دو طرف برای خرید و خرید LNG به میزان ۷.۵ میلیون تن در سال برای مدت ۲۵ سال امضا شد.

(۱۴) قطر منبع مهم نفت برای شرکت بهارات است. از سوی دیگر، ۸۰۰ هزار کارگر مهاجر از بهارات مهم‌ترین بخش کارگران خارجی در قطر را تشکیل می‌دهند و به همراه ۶۰۰۰ شرکت هندی فعال در قطر سهم قابل توجهی در اقتصاد قطر دارند (sundayguardianlive.com).

(۱۵) با توجه به افزایش مصرف گاز و نفت در هند، بین کشورهای قطر، ایالات متحده و استرالیا در این بازار رقابت شکل گرفت (timesofindia.indiatimes.com). به‌طور کلی قطر به دنبال پیوندهای قوی سیاسی با یکی از شرکای اصلی‌اش در بازار به‌طور فزاینده رقابتی بین‌المللی گاز است. دولت مودی هم خواهان تغییر نوع رابطه هند- قطر از «مدل خریدار- فروشنده گاز» به «سرمایه‌گذار- تحقیق- توسعه مشترک» در بخش گاز است که فرصت مناسبی را برای شرکت‌های هندی جهت مشارکت در پروژه‌های بالادستی و پایین‌دستی در بخش انرژی قطر فراهم می‌کند (www.newindianexpress.com).

(۱۶) در سال‌های ۲۰۲۰ م. تا ۲۰۲۳ م.، تجارت دو کشور به ۱۸.۸ میلیارد دلار رسید که ۱۶.۸ میلیارد دلار آن صادرات قطری است که نیمی از آن را گاز طبیعی مایع و مابقی را گاز مایع و محصولات پتروشیمی تشکیل می‌دهد. قطر با تأمین ۵۴٪ از ۲۰

میلیون تن گاز طبیعی مایع وارداتی هند نقش بسزایی در امنیت انرژی این کشور دارد.

(۱۷) سازمان سرمایه‌گذاری قطر^۱ مهم‌ترین نهاد سرمایه‌گذاری قطری در شرکت‌های هندی است. وجود کارگروه ویژه، سرمایه‌گذاری میان دو کشور را تسهیل می‌کند (www.mea.gov.in). مهم‌ترین سرمایه‌گذاری‌های این سازمان در هند عبارتند از:

- سرمایه‌گذاری ۱.۵ میلیارد دلاری برای توسعه پلتفرم آموزش دیجیتال Tree Bodhi که توسط موسسه فناوری بمبئی توسعه یافته است.
- سرمایه‌گذاری ۱۵۰ میلیون دلاری در کمپانی تکنولوژی آموزشی چندملیتی هندی.^۲
- سرمایه‌گذاری ۱۵۰ میلیون دلاری در شرکت تجارت الکترونیک فیلیپ کارت^۳ در بنگلور.
- خرید ۲۰۰ میلیون دلار سهام شرکت زیرمجموعه بهاراتی ایرتل^۴ هند.
- سرمایه‌گذاری ۴۵۰ میلیون دلاری در خرید ۲۵٪ سهام شرکت برق آدانی.^۵
- سرمایه‌گذاری ۸۰۰ میلیون دلاری در رأس یک کنسرسیوم، در استارتاپ غذایی Swiggy در بنگلور.
- سرمایه‌گذاری ۱۷۵ میلیون دلار در استارتاپ غذایی ریبیل^۶ بمبئی.
- سرمایه‌گذاری ۱۰۰ میلیون دلاری در شرکت چندرسانه‌ای ورسه^۷، و نرم‌افزار کاربردی آن جوش^۸ در بنگلور هند.

1. Qatar Investment Authority

2. Indian multinational educational technology company Byju's

3. Flipkart, Indian e-commerce company

4. Bharti Airtel

5. Adani Transmission

6. Foods Rebel

7. VerSe Innovation

8. Josh

- سرمایه‌گذاری ۵۰۰ میلیون دلاری برای خرید ۲.۵٪ سهام شرکت انرژی سبز آدانی^۱،
 - خرید ۲۵ درصد شرکت برق آدانی در بمبئی به ارزش ۴۵۰ میلیون دلار در سال ۲۰۲۰م.
 - در سال ۲۰۲۳م. سازمان سرمایه‌گذاری قطر برای کسب حدود ۱ درصد سهام گروه فروشگاه‌ها و شرکت‌های خرده‌فروشی آمبانی^۲ در هند به ارزش ۱ میلیارد دلار ابراز تمایل نموده است.
- (۱۸) بنابر آمارهای اتاق بازرگانی و صنعت قطر (www.qatarchamber.com)، ۶ هزار شرکت هندی در قطر در حوزه‌های مختلف فعالیت‌های خود را شروع یا گسترش داده‌اند و جمعاً این شرکت‌ها ۴۵۰ میلیون دلار در قطر سرمایه‌گذاری کرده‌اند.^۳ این حوزه‌ها عبارتند از:
- فناوری اطلاعات،
 - صنعت،
 - ساخت‌وساز،
 - زیرساخت،
 - انرژی و ...
- (۱۹) علاوه بر مسائل ذکر شده، برخی از پروژه‌های همکاری شرکت‌های هندی با قطر عبارت است از:
- توسعه میدان گازی شمالی قطر برای افزایش تولید سالانه گاز طبیعی مایع از ۷۷ میلیون تن به ۱۲۶ میلیون تن تا سال ۲۰۲۷م.
 - همکاری در تدارک تمهیدات برگزاری جام جهانی ۲۰۲۳م.

1. Adani Green Energy Limited (AGEL)

2. Reliance Retail Ventures Limited

۳. از جمله این شرکت‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

(1) Larsen & Toubro, (2) Voltas, (3) TCS, (4) Shapoorji Pallonji, (5) Wipro Mahindra.

▪ پیگیری اهداف توسعه چشم‌انداز ۲۰۳۰م. قطر.

جدول شماره ۵. ارزش صادرات قطر- هند (میلیارد دلار)		
منبع: HTTPS://TRADINGECONOMICS.COM		
سال	صادرات قطر به هند	صادرات هند به قطر
۲۰۱۴	۱۶/۷	۱/۲۷
۲۰۱۵	۹/۲	۹۶۹ میلیون دلار
۲۰۱۶	۷/۳۸	۷۶۹ میلیون دلار
۲۰۱۷	۸/۲۸	۱/۱۸
۲۰۱۸	۱۰/۲	۱/۶۸
۲۰۱۹	۸/۸۷	۱/۳۱
۲۰۲۰	۷/۳۵	۱/۲۵
۲۰۲۱	۱۱/۲	۱/۷۱
۲۰۲۲	۱۵/۱	۱/۹۹

جدول شماره ۶. کالاهای صادراتی هند به قطر (درصد از کل صادرات)						
منبع: HTTPS://OEC.WORLD/EN/PROFILE/BILATERAL-COUNTRY						
کالا	برنج	جواهرات	سیم مسی	گرد سنگ‌های قیمتی	طلا	نفت پالایش شده
سال						
۲۰۲۱	۵/۲۷	۶/۲۴	۳/۸	۲/۱۵	۱/۹	۴/۶۸
۲۰۲۰	۱۰/۸	۷/۱	۱/۴۹	۱/۹۷	۲/۱۸	۰/۷۳

۱/۴۵	-	۱/۹۴	-	۵/۹۶	۸/۷۹	۲۰۱۹
۱/۱۸	۰/۰۱۴	۰/۹۳	۷/۱۹	۵/۷۱	۶/۴۶	۲۰۱۸
۱/۷۴	-	۰/۰۴	۷/۸۵	۳/۲۳	۹/۰۲	۲۰۱۷
۱/۷	۰/۱	۱/۲۹	-	۱/۶۱	۹/۷۱	۲۰۱۶
۸/۱۶	-	۰/۶۴	۲/۴۳	۲/۴۵	۷/۹۱	۲۰۱۵
۲/۰۳	-	-	۰/۴۷	۱/۹	۱۴	۲۰۱۴

جدول شماره ۷: کالاهای صادراتی قطر به هند (درصد از کل صادرات)

منبع: [HTTPS://OEC.WORLD/EN/PROFILE/BILATERAL-COUNTRY/IND/PARTNE](https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ind/partne)

کالا سال	گاز نفتی	نفت خام	نفت تصفیه شده	سولفور	هیدروکربن هالوژنیک	آمونیا
۲۰۲۱	۷۳/۱	۷/۴۴	۲/۰۷	۱/۱۷	۴/۴۶	۲/۵۸
۲۰۲۰	۶۹/۶	۱۴/۸	۲/۲۷	۰/۵۹	۳/۲۶	۱/۶
۲۰۱۹	۷۷/۶	۸/۸۵	۱/۴۸	۰/۳۱	۲/۸	۱/۴۲
۲۰۱۸	۷۳/۲	۱۲/۱	۱/۱۵	۰/۶۷	۲/۵۶	۱/۷۳
۲۰۱۷	۷۳/۷	۱۴/۵	۰/۶۷	۰/۴۲	۲/۳۵	۱/۳۶
۲۰۱۶	۶۹/۴	۱۷	۲/۵۵	۰/۲۶	۲/۳	۱/۴۷
۲۰۱۵	۷۴/۱	۱۲/۱	۱/۷۱	-	۱/۸۵	۲/۲۹
۲۰۱۴	۷۸/۵	۱۴/۱	۱/۶۴	-	۱/۰۶	۱/۰۹

در بعد امنیتی نیز دو کشور دارای قراردادهای دوجانبه در زمینه‌های زیر هستند:

- (۱) امنیت سایبری،
- (۲) پول شویی،
- (۳) جلوگیری از حمایت مالی از تروریسم.

در ابعاد نظامی، اصل محوری برای هر دو کشور تأمین امنیت دریایی در خلیج فارس و اقیانوس هند است. هند و قطر رابطه نظامی خود را بر محور صلح، ثبات و امنیت منطقه و جهان قرار داده و پیرو توافقنامه‌های نظامی^۱ منعقد شده در سال ۲۰۰۸م. درصدد ایجاد و استمرار رابطه دوجانبه دفاعی میان دو کشور هستند که شامل موارد زیر می‌شود:

(۱) تمرینات مشترک،

(۲) آموزش نیروهای دریایی، هوایی و زمینی،

(۳) دفاع ساحلی،

(۴) ساخت تجهیزات دفاعی به صورت مشترک در هند.

بر اساس توافق نظامی ۲۰۰۸م. که در سال ۲۰۱۸م. برای یک دوره پنج‌ساله دیگر تمدید شد، همکاری‌های دفاعی و امنیتی هند- قطر ادامه یافت و هند ضمن آموزش نیروهای نظامی قطر، به‌عنوان بخشی از همکاری و تعامل دوجانبه کشتی‌های نیروی دریایی و گارد ساحلی خود را ملزم به بازدید از قطر ساخته است.

۵. نتیجه‌گیری

تحولات و بحران‌های پی‌درپی غرب آسیا، به همراه حضور کمرنگ‌تر ایالات متحده آمریکا در منطقه، به‌طور همزمان دو مسیر غیر متجانس استراتژیک را در مقابل هند نسبت به غرب آسیا قرار داد؛

(۱) مسیر اول، ادامه‌دادن به سیاست‌های دیپلماتیک سنتی هند بر مبنای عدم مداخله در

امور داخلی منطقه غرب آسیا است که شامل «استراتژی صبر و مراقبت» می‌شود. به این معنا که بر محکومیت تروریسم و خشونت تأکید می‌شود و از شرکای منطقه‌ای خواسته می‌شود از راه‌حل مذاکره برای حل مشکلات بر سر بحران‌ها استفاده کنند.

(۲) مسیر دوم، دربرگیرنده تعمیق پیوندهای امنیتی هند با شرکای منطقه‌ای خلیج فارس است که مشتمل بر حوزه ضد تروریسم به همراه توسعه امکان امنیت آسیایی

چندبعدی جایگزین برای خلیج فارس می‌شود که شامل چین، ژاپن، کره جنوبی هم می‌شود.

دولت مودی ضمن پذیرفتن مسیر دوم، به چند الزام واقف شد:

- توسعه سرمایه‌گذاری مشترک و متقابل،
 - مدرن‌سازی گسترده نیروی دریایی هند،
 - توسعه دکترین دریایی با نگاه به حمایت از خطوط دریایی مخابراتی در اقیانوس هند،
 - ممانعت از چین برای غلبه یافتن بر اقیانوس هند از طریق اجرای مانورهای مشترک دریایی با ایالات متحده، انگلستان، فرانسه، چین و کشورهای خلیج فارس،
 - انعقاد توافقات دفاعی-استراتژیک دوجانبه با قطب عربی غرب آسیا.
- علاوه بر الزامات بالا، دو مسئله مهم استراتژیک نیز با پذیرفتن مسیر دوم رخ می‌نمود:

الف. مسئله اول

مهم‌ترین مخرج مشترک همکاری‌های دفاعی-امنیتی هند با کشورهای عربستان، امارات و قطر، مقابله با نفوذ و حضور پاکستان در غرب آسیا و حمایت از اقدامات تروریستی در هند توسط پاکستان است.

ب. مسئله دوم

این بخش به کشور چین مرتبط می‌شود. هند به شدت از همکاری امنیتی چندجانبه آسیا حمایت می‌کند که شامل چین هم می‌شود. اما به دو دلیل این مسئله جامه عمل نمی‌پوشد:

(۱) دولت‌های عرب منطقه خلیج فارس تحت پوشش امنیتی-استراتژیکی سنتی آمریکا هستند و تمایلی به سیستم امنیت دسته‌جمعی ندارند.

(۲) تضادهای درونی و فقدان اعتماد بین هند، چین و ژاپن بر همکاری مؤثر علی‌رغم وجود تجانس منافع در خلیج فارس اثر می‌گذارد. اگرچه هند دارای «قدرت نرم» کاربردی‌تری نسبت به چین در منطقه خلیج فارس است و دولت‌های عرب خلیج فارس به هند به‌عنوان یک شریک دفاعی-امنیتی نگاه می‌کنند اما چین پرستیژ و نفوذ جهانی عظیمی دارد. اختلاف قدرت چین و هند برحسب توان

مالی و قدرت نظامی قابل توجه است. همچنین چین در صنایع بالادستی نفت و گاز منطقه سرمایه‌گذاری عظیم کرده است. به همین سبب این احتمال نزد استراتژیست‌های هندی به قوت خود باقی مانده است که در صورت وقوع هر نوع مشکل نظامی و امنیتی، دول عرب خلیج فارس به سمت چین و پاکستان گرایش خواهند یافت.

با توجه به مسائل ذکر شده، در محاسبات استراتژیک دولت هند در سال ۲۰۱۶م. ایران به‌عنوان «خیرخواه‌ترین ملت استراتژیک»^۱ برای سیاست خارجی هند در منطقه غرب آسیا ارزیابی شد. علت اصلی این ارزیابی، تجانس اهداف سیاست خارجی هند و ایران در منطقه بود. بازگشت مجدد تحریم‌های ایران از سوی آمریکا، پایان بحران تحریم قطر و بازگشت این کشور به شورای همکاری خلیج فارس، خروج آمریکا از افغانستان که منجر به واگذاری افغانستان به طالبان در سال ۲۰۲۱م. شد، در کنار تحولات سریع اقتصادی در عربستان و امارات همگی در طول دوران نخست‌وزیری مودی منجر به افزایش وزن استراتژیک قطب عربی در سیاست خارجی هند شدند؛ به‌گونه‌ای که امروز قطب عربی به واسطه اشتراکات استراتژیک بسیار در تمام ابعاد سیاسی، اقتصادی، نظامی و امنیتی با هند از یک سو و با رژیم اسرائیل به‌عنوان ضلع دیگر مثلث قدرت در غرب آسیا از سوی دیگر در مخرج مشترک پیوند با آمریکا، اتحادیه اروپا و سازگاری هرچه بیشتر با روند جهانی شدن اقتصاد در جهان، تهدیدی قابل تأمل برای تک ضلع باقی مانده قدرت در غرب آسیا یعنی ایران محسوب می‌شوند. درک این تهدید از سوی ایران و مدیریت آن در سیاست خارجی هند در مقاله‌ای دیگر بررسی خواهد شد.

1. Strategic Most Favored Nation

منابع

الف- فارسی

- بی‌نام، «اصلی‌ترین صادرکنندگان نفت به هند»، *میز نفت*، قابل دسترسی در: <https://www.mizenaft.ir>
- بی‌نام، «امارات پایتخت جدید مالی برای هند»، *اتاق ایران آنلاین*، قابل دسترسی در: <https://otaghiranonline.ir>
- بی‌نام، «جریان سرمایه‌گذاری میان کشورهای عربی و هندی»، *اکنومیک*، قابل دسترسی در: <https://economic.mfa.ir/portal/NewsView/735586>
- بی‌نام، «جریان سرمایه‌گذاری میان هند و کشورهای عربی»، *اکنومیک*، قابل دسترسی در: <https://economic.mfa.ir>
- بی‌نام، «خرید نفت امارات توسط هند با رویه»، *انرژی پرس*، قابل دسترسی در: <https://energypress.ir>
- بی‌نام، «مجموعه سخنرانی‌ها و مطالب شری انیل وادا»، قابل دسترسی در: <http://mea.gov.in>
- سجادپور، سید محمدکاظم؛ پهلوانی، مهرداد (۱۳۹۱). «جایگاه ایران در روابط هند و امریکا»، *پژوهش‌نامه بین‌المللی سیاست ایرانی*، ۱ (۱)، ۶۸-۹۳.

ب- انگلیسی

- Adil, Ahmad (2024). “*India, Saudi Arabia begin joint military exercise*”, Available at: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/india-saudi-arabia-begin-joint-military-exercise/3121945>.
- Ananta Center and Confederation of Indian Industries (2016). “Challenges to the Expansion of India and UAE Economic Ties: A Report, In: *Ananta Center and Confederation of Indian Industries*, December 6, Available at: <http://www.anantacenter.in/pdf/challenges-to-the-expansion-of-India>.
- Bagchi, Indrani (2015). “Qatar has Big Investment Plans for India”, March 25, Available at: <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Qatar-has-big-investment-plans>.
- Bagchi, Indrani (2016). “Government Bridging the Gap with West Asia”, In: *Timesofindia*, September 12, Available at: <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Government-bridging-gap-with>.
- Business Standard (2016). “Global Pension Funds Chase Indian Infra for Better Returns”. In: *Business Standard*, April 6, Available at: <http://www.business-standard.com/article/specials/global-pension-funds>.

- Choudhury, Roy (2016). “Here’s why India is wooing the Middle East”, In: finance, 19 may, Available at: <http://finance.yahoo.com>.
- Cyrill, Melissa (2023). “*India’s Exports to UAE Reached US\$31.3 Bn in FY23: One Year Anniversary of CEPA*”, May 1, Available at: <https://www.india-briefing.com>.
- Dasgupta, Neha (2017). “**India draws up \$8.7 billion plan to turn urea exporter**”, In: reuters, April 27, Available at: <https://www.reuters.com/article/us-india-fertiliser/india-draws-up-8-7-billion-plan-to-turn-urea-exporter-idUSKBN17T1HY>.
- dawn (2016). “**India, Qatar sign seven agreements to strengthen ties**”, June 05, Available at: <https://www.dawn.com/news/1262917>.
- Deep, Pal (2016). “*Reorienting India’s Foreign Policy: Neighborhood First*”, In: NBR, January 13, Available at: www.nbr.org.
- Dudley, Dominic (2017). “**India Start to Move Cautiously Towards New Middle East Strategy**”, 5 May, Available at: www.forbes.com/sites/dominicdudley/2017/india-new-middle-east-strategy/2.
- GOL (2015). “Ministry of External Affairs, Joint Statement during the State Visit of Emir of the State of Qatar to India”, *New Delhi*, March 16, accessed September 19 2017, Available at: <http://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/25012>.
- Government of India (2016). “Ministry of External Affairs, Remarks by External Affairs Minister at the launch of the book ‘the Modi Doctrine’”, *New Delhi*, August 13, Available at: <http://www.mea.gov.in/speeches-statements.htm?dtl/27314/remarks+by+exter>.
- Haggani, Husain (2017). “UAE Reminds Pakistan of Changed Realities”, 30 January, In: *huffington post*, Available at: <http://www.huffingtonpost.com/entry/uae-reminds-of-changed-real>.
- Haidar, Suhasini (2017). “*UAE Ambassador Dismisses Reports on Dawood Raids*”, January 17, In: thehindu, Available at: <http://www.thehindu.com/news/national/UAE-Ambassador-dismisses-reports>.
- <http://mea.gov.in/speeches-statements.htm?dtl/2531/Address+by+secretar>.
- India Records Trade Deficit with Nine Top Trading Partners in April-October FY24: Report, Available at: <https://thewire.in/>.
- INDIA UAE BILATERAL DEFENCE COOPERATION, Available at: <https://Www.Indembassyuae.Gov.In/>.
- India-Qatar Bilateral Relations (2021). https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Qatar_2021_new.pdf.
- India-Saudi Arabia Bilateral Cooperation (No date). Available at: www.eoiriyadh.gov.in:

- Kumar, Ashna (2017). “Opposed to China’s CPEC that Passes through Pok, India Boycotts Belt and Road Initiative”, *India Today*, may 13, Available at: <http://indiatoday.intoday.in/story/one-belt-one-road-pakistan-occupied-k>.
- List of countries travelled by Prime Minister Narendra Modi. <https://wordpandit.com/list-countries-travelled-prime-minister-narendra-modi>.
- Marlow, Iain (2016). “Meet the Man Leading Modi’s Outreach to India’s Huge Diaspora, In: *Bloomberg*, December 20, Available at: www.bloomberg.com.
- newindianexpress (2016). “India, Qatar sign four agreements including visa, cyberspace”, Available at: <http://www.newindianexpress.com/nation/2016/dec/03/india-qatar-sign-four-agreements>.
- orfonline (2019). “The evaluation of India’s West Asia policy”, Octobre, Available at: <https://www.orfonline.org/expert-speak/evolution-india-west-asian-policy-57176>.
- President, Vice; Ansari, Hamid (2016). “India and the World”, *Middle East Institute*, New Delhi, June 13, Available at: <http://mei.org.in/documentsettings/pdf/1153-pdf.pdf>.
- Prime Minister Narendra Modi (2014). “PM Launches Make in India Global Initiative”, September 25, Available at: www.narendramodi.in.
- QAFCO urea product (No date). <http://www.qafco.qa>.
- Qatar-India diplomatic conundrum: What’s India’s next move?, Available at: <https://sundayguardianlive.com/news>.
- **Raisina (2022). “India-Saudi military cooperation takes a step forward”**, In: orfonline, Available at: <https://www.orfonline.org/expert-speak/india-saudi-arabia-military-cooperation-takes-a-step-forward>.
- Sharma, Sukalp (2023). “How natural gas is central to ties between India and Qatar”. *The Indian express*, October 28, Available at: <https://indianexpress.com/article/explained/explained-economics/natural-gas-lng-india-qatar-relations-9002396>.
- Tarique Anwer, M.D. (2017). *Indian’s foreign policy*. Vikas, India.
- The Qatar Chamber of Commerce and Industry, Available at: <https://www.qatarchamber.com>
- United Arab Emirates (No date). <https://www.ceicdata.com/en/country/united-arab-emirates>.
- Wadhwa, Anil (2016). “*India Follows a Multi-PRONGED Approach in West Asia*”, January 20, Available at: [Idsa.in](http://idsa.in).
- Wadhwa, Shri Anil (No date). “Address by Secretary at the Inaugural Session of Second ORF-MEA West Asia Conference in New Delhi”, Available at: <http://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/25012>.
- www.narendramodi.in/pm/launches-make-in-india-global-initiative-6644.

